

# Mordvalaste (ersade ja mokšade) kultuuriseltsid Eesti Vabariigis

1980. aastatel hakati Eestis asutama mitmesuguseid kultuuriseltse. Eesti-Mordva Seltsi asutas Jüri Kulnin koos Aleksandr Tšepanovi, Fenno-Ugria Asutuse toonase juhi Jaak Prozes ja Raissa Klinovaga. Oma seni trükiseks vormistamata käsikirjas, mida autor oli lahkelt nõus käesoleva raamatu autoriga jagama, kirjutas Prozes nii: “Mordva seltsi organiseerimisel sai Jüri Kulnin inspiratsiooni maridelt, kes teatasid, et on loonud Tallinnas mari kogukonna. Jüri Kulnin oli 1993. aastani tavaline vene mees, kes samal aastal kohtus rongis sõitvate maridega, kes omavahel rääkisid mari keeles. Korraga hakkas ta mõtlema, et ta pole ju venelane... Tema abikaasa oli sellest vägagi ärritunud ja üks telefonikõne mordva seltsi aktivistile lõppes sõnadega: “Mida te mu mehega teinud olete, ta oli täiesti normaalne vene nõukogude inimene, aga nüüd ta kõnnib mööda tuba ja räägib: “Ja mordvin, ja mordvin” (“Ma olen mordvalane, ma olen mordvalane”), samas pobiseb mingis arusaamatus keeles. Tehke mu mees normaalseks tagasi!” Seega isegi tema abikaasa ei teadnud pea 25 aastase kooselu jooksul, et Kulnin on tegelikult ersa” (Prozes, käsikiri 2023).

Peatselt, 18. märtsil 1994, kutsus Kulnin Eesti Keele Instituuti kokku kaasmaalased (47 inimest), kes tegid otsuse seltsi loomise kohta. Põhikirja kirjutasid Jüri Kulnin ja Jaak Prozes. Sama aasta 3. juunil toimus ametlik asutav koosolek, millest võtsid osa Riigikogu ja Kultuuriministeeriumi esindajad, kohalikud ersad ja mokšad (80 inimest). Nii alustas tegevust Eesti-Mordva Selts (Mordva Seltsi arhiivi materjalid 1994).

Aktiivselt tegutseb Eesti Vabariigis praegu kolm mordva seltsi. Eesti-Mordva Selts (Tallinn), tegutseb aastast 1994, seltsi juurde kuulub aastast 2011 folklooriansambel Vastoma (juht Antonina Simberg). Eesti-Mordva Seltsi esimene juht oli aastail 1994–1996 Raissa Klinova. Aastatel 1996–2001 juhtis seda Jüri Kulnin (1935–2001), 2001–2003 Nikolai Bajuškin, 2003–2019 Natalia Ermakov ja praegu on seltsi juht Margarita Kondrakova.

Ersa-mokša selts Sjatko (Tallinn), tegutseb aastast 1997 ja seltsi juurde kuulub folklooriansambel Kileine, viimastel aastatel on seda juhtinud Natalia Abrosimova. Seltsi pikaajaline juht oli Raissa Klinova.

Mordva Kultuuriselts Jalgai (Pärnu), tegutseb aastast 2011 ja selle juhataja on Natalia Abrosimova.

Nendesse seltsidesse kuuluvad erinevatest rahvustest inimesed: ersad ja mokšad, kes tulid Eestisse Mordvast, Tatarstanist, samuti Uljanovski, Saratovi, Samara ja Penza oblastist, Mordvast pärit venelased, aga ka eestlased ja

soomlased. Eestis on kogukondade tähtsaim ülesanne oma emakeele ja kultuuri säilitamine ja oma rahva vaimsete väärtuste edasiandmine nooremale põlvkonnale ning sotsialiseerumine-integreerumine Eesti ühiskonda.

Arvestades praegust olukorda, on Eesti-Mordva Seltsi üks peamisi prioriteete rahvuskeelte ja -kultuuride säilitamine ning koostöö isamaaga. Seltsi kuuluvad loovintelligentsi esindajad: Tartu Ülikooli vilistlased, akadeemik Paul Ariste aspirandid (dr Niina Aasmäe), magistrid (Jüri Jufkin, Nikolai Bajuškin, Viktor Danilov (1942–2002)). Hiljem Eestisse saabunud Tallinna Ülikooli vilistlased (dr Natalia Ermakov (Konstantinova), dr Natalia Abrosimova, BA Svetlana Samoškina, BA Jelena Piskaikina) ja Tartu Ülikooli vilistlased (BA Anna Ventšakova, MA Tatjana Zirnask (Nadeikina)). Kõik eespool nimetatud on Mordva diasporaa sündmuste eestvedajad ja peakorraldajad (Bajuškin 2009: 5–9).

2000. aastatel tegutses Tartus aktiivselt Ersade ja Mokšade Selts, mille eesotsas oli Tartu Ülikooli õppejõud Indrek Särg. Seltsi auliige oli emeriitprofessor Valdek Pall, kelle auks lõi Ersa-mokša selts Sjatko Valdek Palli fondi (2013). Samuti olid auliikmed ersa keelt kõnelevad dr Lembit Vaba ja Toomas Help.

Organisatsioonide töö on nähtav nende tegevuste kaudu. Heaks näiteks on ersa hällilaul, mida esitatakse animafilmis “Maailma hällilaulud” (SAM 2013). Ersa hällilaulu esitati rahvuslikku koloriiti järgides ja seda “elavdati” animatsiooni vormis laste joonistustega. Eesti-Mordva Seltsi lapsed tegid joonistused, millel nad kujutasid oma unenägusid. Oma joonised animeerisid õpilased animafilmideks videostuudio MEKS abil.

Hõimurahvaste programmi abiga suudeti taastada Ardatovski rajooni Luvne küla pühad allikad Mordva Vabariigis (Maavalla Koda 2012); rahvuslikud organisatsioonid aitasid läbi viia ersa keele kursusi Tallinna Ülikoolis; märgiline oli ersa antoloogia “*Kov valdon vals*” koostamine ja luule tõlkimine koos Arvo Valtoniga.

Eesti Folkloorinõukogult sai Eesti-Mordva Selts tunnustuse omakultuuri hoidmise, arendamise ja tutvustamise eest; esineti Pariisis INALCO<sup>1</sup> Instituudis, ühingus ADEFO<sup>2</sup>, samuti festivalil Riias. Oluline panus oli koostöölepingu sõlmimine Nikolai Ogarevi nimelise Mordva Riikliku Ülikooli, Volgamaa soome-ugri rahvaste kultuuride keskusega. Sjatko ühing on korraldanud mitmeid näitusi ja hübriidkonverentse ning muid üritusi.

Tänu seltside aktiivsele tööle on viimastel aastatel (kuni 2022. aastani) laienenud ja paranenud Eesti Vabariigi ja Mordva Vabariigi kultuurikontaktid.

1 INALCO – *Institut national des langues et civilisations orientales* – Riiklik idamaade keelte ja tsivilisatsioonide instituut.

2 ADEFO – *Association pour les Etudes finno-ougriennes* – Ühing soome-ugri uuringute arendamiseks.

## Ersa pärand Eesti arhiivides

Vabariikide ja diasporaade vaheliste sidemete tugevdamiseks on korraldatud mitmeid kultuuriüritusi: ersa ja mokša keelte päevad, soome-ugri hõimurahvaste päevad, keelekursused, folklooriansamblite esinemised, kohtumised kirjanikute, luuletajate ja teadlastega, kunstnike näitused, ülesastumised Raadio 4-s, Vikerraadios ja Eesti Televisioonis, ajakirjade Kudo, Sjatko ja erinevate infovoldikute väljaandmine ja palju muud. See tegevus loob teatava positiivse õhkkonna, mis suunab mitte ainult täiskasvanuid, vaid ka lapsi ja noori õppima nii oma kui ka kohalikku kultuuri, samuti naabrite kultuure ja keeli, mis aitab neil toime tulla igapäevategevuses ja eneseteostuses.

Tartus on teadus- ja kultuurielu elavdanud viimastel aastatel Natalia Ermakovi poolt Eesti Kirjandusmuuseumis korraldatud näitused ja teadusüritused ning aktiivne esinemise teadusseminaridel (keeleteaduslike, kirjandusteaduslike ja folkloristlike ettekannetega). Viimane esinemine toimus rahvusvahelisel veebinaril “Maskid ja sandid: traditsioonilised ja kaasaegsed aspektid” (*“Маски и ряженые: традиционные и современные аспекты”*, Galina Gluhhova 60. sünnipäevale pühendatud rahvusvaheline online konverents 17.02.2025).

Minu arvates on Eesti Vabariigi tugevus erinevate rahvuskultuuride ja diasporaade mitmekülgne toetamine ja säilitamine valitsus- ja vabaühenduste, haridus- ja kultuuriasutuste, meedia jne tasemel. Toetajate seas on Eesti Kultuuriministeerium, Hõimuprogramm (HP), Eestimaa Rahvaste Ühendus (ERÜ), Integratsiooni Sihtasutus (ISA), Eesti Kirjandusmuuseum, Fenno-Ugria Asutus, Eesti Folkloorinõukogu, Eesti Regionaal- ja Vähemuskeelte Liit (ERVL) jpt. Seda kinnitab ka eespool nimetatud diasporaa liitude ja üksikisikute kuulumine erinevatesse institutsioonidesse ja koostöö nendega. Kahtlemata vajavad Eesti mordva diasporaa esindajad ka Mordva Vabariigi tuge kultuuri säilitamiseks ja arendamiseks.

Seltsi liikmed on huvitatud eesti kultuurist ja keelest, lõimudes Eesti ühiskonda, kuid säilitades ja jätkuvalt kasvatades huvi oma emakeele ja kultuuri vastu. Nii näiteks kuulub Eesti-Mordva Selts mitmesse organisatsiooni:

- Eesti Folkloorinõukogu kaudu saab tutvustada pärimuskultuuri;
- Eestimaa Rahvaste Ühenduse kaudu saab arendada, tutvustada ja säilitada identiteeti ning kultuuri ja traditsioone;
- 2000. aastatel lõi Eesti Regionaal- ja Vähemuskeelte Liit erinevaid eeldusi keelekasutuse ulatuse laiendamiseks, näiteks ekspeditsioonid Mordva Vabariiki ja Penza oblastisse Pazelki külla (2013);
- mittetulundusühing Fenno-Ugria koordineerib soome-ugri rahvaste sidemeid.

Kõik need organisatsioonid on olulised Eesti ersade ja mokšade kultuuri hoidmiseks (Ermakov 2013: 56).